

СТОЯН БАЛАБАНЕЦА

Оскъдни са сведенията, които имаме за положението на българското население от територията на днешната община Своге по време на Османското владичество. Можем да предполагаме, че съдбата на хората по тези места не е била лека, че е имало опити за съпротива и защита. Христоматиен е примерът за писменото оплакване, което са изпратили селяните от Губислав срещу своеволията на своя спахия. Тук ще разкажа за една неизвестна досега личност от района, която се е включила в борбата срещу поробителите. Времето твърде пестеливо открява завесата на миналото, за да даде съвсем бегли сведения за един интересен и вълнуващ живот.

През 1938 г. излиза книгата "Тайните и революционни комитети из робството ни под турците в някои Врачански села" от историка Андрей Цветков. Авторът спира вниманието си и на група бунтовници от селата Осиково /Миланово/, Оплетня и Заногe, които села преди Освобождението са били към Врачанска област. В групата са влизали: Горан Данколов-Йондето от Осиково, Вуто Василев Жабарски и Кола Бойчовски от Оплетня, Павел Буляко от Очин дол и Стоян Балабанеца от Пробойница. Преди Освобождението местността Пробойница е била част от с.Заногe, наричала се е още Долна Заногa, а след това става квартал на Губислав. Авторът отбелязва, че "Всички бунтовници били въоръжени с ковани големи ножове и пищови. Държали са връзка помежду си и са спохождали Цено Стоянов от гр.Враца и Марин Митов от с.Зверино, които били членове на Врачанския комитет за борба против турците." Подробни сведения за дейността на групата не се дават. Въстание срещу турските поробители през 1876 във Врачанския революционен окръг не се осъществява по редица причини. От цитирания пасаж става ясно, че организация за въстание е била създадена, раздадено е оръжие и вероятно определените бунтовници са агитирали населението от съответните селища. Реших да проуча по-подробно живота на някои от посочените участници. За сега събрах сведения само за Стоян Балабанеца. Далечните му наследници не знаеха, че за него се споменава в книга. Основните факти получих от пра –правнучката му Милка Величкова, днес 85 годишна, която е съхранила в бистрата си памет спомени и предания за своя пра-пра - дядо. Някои щрихи към портрета му почерпих от бегли записки на Димитър Стойков и от разкази на Пенка Стойкова-пра-пра-правнуци на Балабанеца.

Стоян Павлов Балабанеца е грък, роден вероятно в Истанбул около 1830-1840 г. Бил е от по-заможна семейство. Баща му е бил строител. Някъде около 1860 Стоян обиква красива девойка, за която имал намерение да се ожени. Но нейните родители не го одобрявали и я сгодили за друг, по-богат кандидат. Това дълбоко засегнало и наскърбило Стоян, но нямало как да си върне момичето, нито дори да се срещне с нея и да я уговори да избягат. Дошъл денят на сватбата, която се провела в дома на родителите на младоженеца. Големият дом бил ограден с висок зидан дувар и нищо не се виждало вътре. Но на няколко места в оградата имало малки процепи, като прозорчета и Стоян добре знаел това. Когато притъмняло, той взел пушката си, отишъл до едно от тези прозорчета и зачакал. Сватбата привършвала, хората се разотишли и младоженците тръгнали да се прибират в стаята си. Стоян стрелял и убил момичето пред вратата на къщата. Така, след като му я отнели, той не я дал на никой друг. Прибрал се в дома си. Дошли стражите и го арестували като единствен заподозрян за убийството. Разпитвали го, подложили го на мъчения. Два-три дни той отричал да има нещо общо с убийството. Тогава заптиетата решили да го накарат на другия ден да се закълне в православния кръст и пред свещеник. Това вече притеснило Стоян, защото бил дълбоко вярващ и не би могъл да излъже пред кръста. През нощта успял да избяга

от ареста. Бързо си събрал най-необходимото от дома и с три коня потеглил с голяма скорост на север в тъмнината. Пътувал дълго, дни и нощи препускал и сменял конете, докато достигнал до река Искър, после по неин приток- река Пробойница, намерил защитено и удобно място и се спрял. Откупил си мястото, построил си къща, създал семейство, съпругата му се казвала Бонка, родили му се седем деца- четири момчета и три момичета. На децата си казвал, че е от далече, че е грък и че е живял в гръцки квартал на турски град. Но името на родното си място никога не казал. И никога не се завърнал там, където убил любимата си. Постепенно хората започнали да наричат мястото, където се заселил Стоян „Гърков дол”, а скалата до къщата му „Гърковата кукла”. Така се наричат и днес.

Дали Стоян е истинското му име или тук така се е представил наследниците му не знаят. Но с по-сетнешната си деятелност е изпълнил със съдържание прякора си, защото Балабанец значи Предводител. Подробности около участието му в групата за борба срещу турците близките му не са знаели. Знаят, че често отсъствал от дома си, обикалял селата Губислав, Заногe, Зимевица, Осиково и др., и винаги бил въоръжен, на кръста си носел пистолет и кама. Често го търсели различни хора. Винаги се движел на кон. Бил много смел човек, по тъмно излизал, по тъмно се прибирал. Понякога с дни отсъствал от дома си. Постепенно в очите на хората се очертал като защитник на българите срещу турците. Ако в някое от околните села се случело нещо лошо с някой човек, веднага се съобщавало на Стоян, но какви точно мерки е вземал той си остава тайна. Разказват и следния случай за неговата смелост- веднъж си пасял стоката по Мечканов рът и една мечка току се изправила срещу него, той веднага я ударил с брадвата. Мечката побягнала, а той се затичал след нея и я намерил умряла до река Пробойница, където си прибрал брадвата. Бил трудолюбив и способен строител, наемали го да прави къщи. На синовете си построил къщи и воденици. При едно наводнение река Пробойница отнесла голямата му къща. Той не се отчаял и на нейно място построил две къщи.

Носела му се славата на много заможен човек, но близките му не са получили в наследство никакво богатство. Сам си направил надгробния каменен кръст, в надписа комбинирал фигури, турски и гръцки букви. Надписът предизвиква и днес интерес, легенди се разнасят за неговия странен и неясен смисъл, спохождат го иманяри и любопитни хора, снимат го, но още не се е намерил човек, който да е разчел написаното. Кръстът - ням свидетел на хода на времето, пази ревниво своята тайна.

Виолета Дичева
2016 г.